

Пеліван Іван Сергійович
прокурор Офісу Генеральної
прокуратури

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СТАНДАРТІВ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ

В умовах інтеграції міжнародних стандартів правосуддя та активізації співпраці України з Міжнародним кримінальним судом особливої актуальності набувають питання законності, допустимості та ефективності проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Негласні слідчі (розшукові) дії (далі НСРД) відіграють значну роль у розслідуванні кримінальних правопорушень, зокрема корупційних правопорушень у сфері службової діяльності, їхня мета — сприяння всебічному та об'єктивному зібранню доказової бази щодо особи чи групи осіб, які вчинили злочин. При цьому застосування НСРД надає змогу зібрати докази без привернення зайвої уваги осіб, що підозрюються у вчиненні злочину, задля уникнення можливих випадків знищення або приховування доказів.

Проведення НСРД в кримінальному провадженні регулюється рядом нормативно правових актів, перший із яких це Кримінальний процесуальний кодекс України. В зв'язку із специфікою таких слідчих дій, в Кримінальному процесуальному кодексі України їм присвячена окрема глава під номером 21. Разом із тим, порядок проведення НСРД регламентований не лише главою 21 КПК України.

Згідно ч. 1 ст. 252 КПК України, фіксація ходу і результатів НСРД повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченого цим Кодексом. Таким чином, на НСРД поширюється також і положення глав 5 та 40 КПК України.

Другим нормативним актом, який регулює порядок проведення НСРД в кримінальному провадженні є Закон України «Про державну таємницю» [1].

Третім нормативним актом, який регулює порядок проведення НСРД в кримінальному провадженні є Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2].

Окремим документом, який регламентує порядок проведення НСРД є Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генерального прокурора України, міністра Внутрішніх справ України, головою Служби безпеки України, головою Адміністрації державної прикордонної служби України, міністром Фінансів України,

міністром юстиції України 16.11.2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5 [3]. Указаною інструкцією затверджено порядок проведення НСРД.

В спеціальній літературі поняття НСРД трактується неоднозначно. На наш погляд, НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій, які проводяться слідчим по кримінальному провадженню, або за його дорученням – уповноваженими оперативними підрозділами, та спрямовані на отримання або перевірку доказів у конкретному кримінальному провадженні і здійснюються у разі, якщо відомості про злочин і особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

НСРД можна поділити умовно, з урахуванням спрямованості й характеру виконуваних завдань на два блоки. До першого блоку відносяться дії, спрямовані головним чином на пошук та отримання з різних джерел відомостей інформаційного призначення, які передбачені КПК параграфом 2 «Втручання у приватне спілкування». До другого блоку відносяться дії, які згідно з параграфу 3 КПК України «Інші види негласних слідчих (розшукових) дій».

Для виконання завдань кримінального судочинства в процесі проведення НСРД необхідні підстави, перелік яких передбачено законодавством. Питання про наявність достатніх підстав для проведення НСРД в кожному конкретному випадку вирішується слідчим, прокурором, а у випадках, передбачених КПК України, – слідчим суддею за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, які приймають рішення про наявність чи відсутність фактів або обставин, що потребують проведення таких дій. Питання про проведення НСРД вирішується на основі вже отриманої гласної чи негласної інформації, письмових доручень правоохоронних органів, слідчих та посадових осіб, які ведуть кримінальний процес, запитів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав. Закон дозволяє проведення НСРД при наявності необхідних підстав для їх проведення і використання відповідних засобів, тобто для початку цих дій суб'єкти їх проведення повинні мати якісь законні приводи. Законні підстави НСРД є гарантією дотримання законності при їх проведенні.

Перелік підстав для проведення НСРД є вичерпним. Кожна з підстав має свої особливості і різну питому вагу, що обумовлюється здебільшого завданнями, цілями і способами здійснення кримінального судочинства. НСРД, відповідно до КПК України, проводяться оперативними підрозділами за дорученням суб'єктів кримінального провадження (ст. 41 КПК України), але слідчий на власний розсуд приймає рішення про проведення НСРД самостійно чи доручення їх виконання оперативному підрозділу.

Необхідно констатувати, що законодавець дає перелік приводів для застосування підстав проведення оперативно-розшукової діяльності в

частині другій ст. 6 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», але не дає переліку підстав для здійснення НСРД, тому практично НСРД мають підстави, аналогічні до підстав проведення оперативно-розшукової діяльності. Необхідно підкреслити, що проведення будь-якої НСРД допускається тільки при наявності одночасно і приводу, і підстави, тому приводи – це передбачені законодавством або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від джерел (гласних або негласних), оформлені документально та містять відомості про підставу для проведення НСРД.

Проаналізувавши судову практику в частині визнання доказів отриманих в результаті НСРД недопустимими приходимо до висновку, що причини такого визнання доцільно розподілити на три основні групи. Так до першої групи необхідно віднести типові помилки і порушення допущені стороною обвинувачення. До другої групи причин визнання доказів отриманих в результаті проведення НСРД недопустимими відносяться перелічені прогалини у кримінальному процесуальному законодавстві та інших нормативно-правових актах, які регулюють процес отримання дозволів на проведення НСРД, сам процес їх проведення та його документальне оформлення. Третьою групою причин ми вважаємо відсутність уніфікованої судової практики у цьому питанні навіть на рівні Верховного Суду України, який час від часу відходить, або змінює свої власні правові позиції, не говорячи вже про місцеві загальні суди, які можуть, навіть в межах одного регіону, взагалі кардинально різнитись у своїх підходах до оцінки допустимості доказів та рішеннях. Єдина судова практика, зокрема і з даного питання, має визначальну роль з огляду на преюдиціальне значення рішень судів у питаннях допустимості доказів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну таємницю» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 16, ст.93), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>;
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність», (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303), <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>;
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним наказом Генерального прокурора України, міністра Внутрішніх справ України, головою Служби безпеки України, головою Адміністрації державної прикордонної служби України, міністром Фінансів України, міністром юстиції України 16.11.2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>.